

Az életkorok

(Részletek)

A fordítás alapjául szolgáló kiadás: Romano Guardini: *Die Lebensalter. Ihre ethische und pädagogische Bedeutung*. Matthias-Grünewald-Verlag, Mainz, 1986¹⁰, 29–30, 38–41, 50–51, 57–60; az utolsó részlet a *Die Lebensalter und die Philosophie* című előadásból származik (uo., 79–89, 86sk.).

A gyermek nemcsak azért él, hogy felnőtté váljon, hanem azért is, de elsősorban azért, hogy saját maga, vagyis gyermek legyen, és gyermekként lehessen ember. Mert az ember életének minden szakaszában ember, feltéve, ha az adott szakaszt belső értelme szerint, a neki megfelelő módon és teljességében átéli. Ezért pedig az igazi gyermek nem kevésbé ember, mint az igazi felnőtt.

Az óvott-védett növekedés életformája soha többé nem tér vissza. Az élet egészen belül azonban nélkülözhetetlenül lényeges: a tudatalatti olyan rétege alakul ki ekkor, amely később mindennek alapjául szolgál majd. A lét gyökerei olyan mélységbe hatolnak le itt, ahonnan az ember egész élete során tápláló nedvet szív majd fel. Ha valaki nem éli át teljesen ezt a szakaszt, a gyermekség termést sem hozhat későbbi éveiben. Az ember soha nem fogja már úgy látni a világot, ahogyan gyermekként látta, a létezés egységét sosem fogja már úgy megtapasztalni, ahogy gyermekként megtapasztalta. A későbbiekben megmutatkozó, számtalan különbség tagolta „realista” világ csakis ennek az egységnek az alapján érthető — ahogy csakis innen nyerheti azt a folytonosan mindent helyre igazító, elmélyítő és étellel telítő erőt is, amely révén egyáltalán élni tud a világban. (...)

Az életkorok az emberi létezés alapformái, annak meghatározó módjai, miként él a személy emberként a születés és a halál közötti úton, az érzékelés, a megismerés, a világhoz való viszonyulás formái. Ezek a képek olyannyira sajátos természetűek, hogy élete során az ember nem csak úgy átsiklik egyikből a másikba; az átmenet minden esetben eloldódást jelent, amelynek megvalósítása adott esetben igen nehéz, sőt veszélyekkel terhelt. Az átmenet olykor rövidebb, máskor hosszabb időt vesz igénybe, egyszer viharos, máskor viszonylag kiegyensúlyozottan bomlik ki; és nem is minden esetben fejeződik be teljesen, például akkor nem, ha az ember nem képes kilépni abból a szakaszból, amelynek a végére ért, s ezért nem enged kellő teret a következőnek; ám az is előfordulhat, hogy az adott életszakaszt a következő ígészetében elnyomják, elfojtják.

Ez az átmenet, illetve ez a válság ott húzódik a fiatal ember életszakasza és a következő szakasz, a felnőtt életkor között, s elsősorban a tapasztalatszerzésnek, a tényleges világ megtapasztalásának jegyében áll.

A fiatal ember lényegi képének szerves része a felszökkenő élet viharos lendülete; hirtelen gyorsasággal tudatosodik benne

erőinek mértéke, személyisége, vitalitása. A fiatal életerő pszichológiai hatása az az érzés: végtelen számú lehetőség áll előtttem, befoghatatlan az, mivé válhatok és mit tehetek a jövőben, felmérhetetlen, mi mindent adományozhat nekem az élet. Ezzel párhuzamosan az eszmék és a gondolatok feltétlen igénnyel fogalmazódnak meg az ifjúban, elgondolásait abszolút rangra helyezi, tetteiben nem tűr semmiféle megalkuvást — s ezzel együtt meg van győződve róla, hogy az emberi létezés valóságát képes megragadni és kézben tartani.

Valójában azonban mindez annak a jele, hogy túllendül a valóságon. Egyáltalán nincs még szeme a valóságra — sem tulajdon létének valóságára, képességeinek tényleges erejére, életét továbbsegítő és visszavetítő belső mozzanataira, sem környezete valóságára, a gazdasági és társadalmi viszonyokra, más emberek beállítottságára, arra, mások miben segíthetik tovább és vethetik vissza. Az ifjú belső világa idealista, a szó pozitív és negatív értelmében egyaránt.

Később azonban a valóság fokozatosan tudatosodik az emberben. Elsősorban annak nyomán, hogy az idealizmus kudarcokat szül. Az ifjú ember megtapasztalja, hogy sok olyan dologra nem képes, amire pedig képesnek tartotta magát — másfelől azonban talán más jellegű adottságok igenis rejlenek benne, amelyek nem olyan látványosak, kevésbé figyelemfelkeltőek és hatékonyak, de legalább valódiak. Megtapasztalja azt az egészen elemi, mégis csak későn felismert tényt, hogy a többiekben szintén van cselekvésvágy, vannak eszméik, érzéseik, terveik, hogy éppúgy törekednek és iparkodnak, és semmi kedvük ahhoz, hogy valaki más szándékainak rendeljék alá magukat.

Megtapasztalja, mennyire összetettek a dolgok, milyen nehezen lehet boldogulni pusztán a rögzített normák segítségével, s talán mindennek több oldala is van... Észreveszi, olykor milyen irreálisak az abszolút elvek, s ezért folytonosan kompromisszumokba kell bocsátkoznia, amelyekre fiatal emberként még oly nehezen szánta el magát; nehéz szembenéznie azzal, hogy elgondolásai megvalósításának lehetőségéért azzal kell fizetnie, hogy le kell faragnia abszolút igényeiből.

Megtapasztalja, hogy az általa feltétlen eszméi és tiszta érzülete révén megváltoztatni próbált társadalmi, politikai, gazdasági élet valósága jóval szívósabb és ellenállóbb, mint gondolta. Azzal szembesül: sokan meglátják és kifejezik az igazságot, de ez még nem jelenti azt, hogy el is fogadják. A butaság, az önösség, a részvétlenség ereje óriási. A fennálló viszonyok megváltoztatására tett kísérletek sokszor erőtlenül lobbannak el.

És ugyanezt tapasztalja meg saját magával kapcsolatban is. Ha felismeri valaminek az igazságát, az még egyáltalán nem jelenti azt, hogy meg is cselekszi azt. Újra meg újra kudarcot vall. Folytonosan alatta marad annak az erkölcsi mércének, amelyet

kitűzött maga elé. Valamely hiba kiküszöbölése, egy gyenge pont leküzdése, egy helyesnek felismert *areté*, erény kialakítása roppant nehéz feladat.

Megtapasztalja, hogy gyakran milyen szegényes az emberi létezés. Mintha szürkesség borulna rá, amikor megtudja, mi is a „hétköznapok” világa, milyen elvtelve adódnak valódi tehetségek és súlyos teljesítmények, s milyen ritkán következnek be nagy-szabású — akár rossz, akár jó — történések.

Felfedezi, mi is a pusztá ténylegesség, a fakticitás; az, aminek nem kell lennie, de van; ami nem vezethető be semmiféle alap-elvből, és ezért az ember nem is lehet úrrá rajta elvek segítségével, mégis megképződik, és nem hagyható figyelmen kívül; amin csak hosszas erőfeszítésekkel lehet felülkerekedni... Felfedezi azt az erőt, amely előfeltétele mindenféle termékenységnek és cselekvésnek: a türelmet. (...)

Ezt követők alakul ki a „kijózanodott ember” élethalakja. Az ilyen ember felismeri és elfogadja azt, amit határnak hívunk, az emberi létezés korlátait, a fogyatékoságait, nyomorúságait.

Ez azonban nem jelenti azt, hogy jónak tartaná a jogtalanságot, a gonoszságot, a közönségességet, szemet hunyna a rendezetlenségen, a szenvedésen, a létezés kiüttalan káoszain; hogy gazdagnak nyilvánítaná azt, ami nyomorúságos, valódinak azt, ami csak látszat, teljességnek azt, ami merő üresség. Ezekkel a különbségekkel teljesen tisztában van, és úgy „fogadja el” a negatív jelenségeket, hogy tudja: ezek léteznek, itt vannak körülöt-tünk, és helyt kell állnunk támadásaikkal szemben.

Az ilyen ember nem hagy fel a munkájával sem, hanem kitar-tóan folytatja: családjának, hivatásának, a köznek az érdekeit szem előtt tartva, hiszen felelősséggel tartozik irántuk. Éppoly pontosan és alaposan végzi munkáját, mint azelőtt, minden kudarc ellenére, egyszerűen azért, mert munkája kötelességet ró rá. Mindig és újra megpróbál rendet teremteni és segítséget nyújtani, mert tudja: ha emberek újra meg újra megteszik azt, ami lát-szólag hiábavaló, abból olyan, senki által sem birtokolható erők fakadnak, amelyek megtartják az oly sok veszélynek kiszolgáltá-tott emberi létet. (...)

A hiábavalóság érzésének azonban pozitív következménye is van: az emberben egyre világosabban tudatosul, mi az, ami nem múlik el, ami örök. E helyütt nem vizsgálhatjuk meg behatóbban ennek a tudatnak a mibenlétét: az egyes emberek éleltszemléleté-nek megfelelően más-más formát ölt.

Legsekélyesebb formája az a vélekedés, mely szerint az ember gyermekeiben vagy népében továbbél. Ez az elgondolás azonban meghamisítja a maradandóság értelmét; mi több: éppen a mu-landóság szolgálatába állítja. Ha komolyan gondolkodunk az Örökről, nem állíthatjuk, hogy az pusztán a mindig-tovább foly-tonossága, sem a biológia, sem a kultúra, sem a kozmosz össze-

függésében. A mindig-tovább hamis örökkévalóság; nem: a mulandóság elviselhetlenné fokozódása. Az örökkévalóság nem mennyiségi szempontból jelent többletet, nem valamiféle mérhetetlen kiterjedés, hanem minőségileg más, szabad, feltétlen.

Az örök nem a biológiai élethez, hanem a személyhez kapcsolódik, és nem a mindig-tovább folytonosságába oldja, hanem abszolút értelemben vett teljességet ajándékoz neki.

A múlhatatlan annak mértékében tudatosodik az emberben, ahogy képes őszintén elfogadni az elmúlást. Aki menekülni próbál előle, elnyomja vagy tagadja, az sosem tudja meg, mi az, ami sosem múlik el...

Ennek a tapasztalatnak a gyümölcse a lényeges és a lényegtelen, az igazi és a talmi megkülönböztetésének képessége, a létezés összefüggésének megismerése és az emberi lét különböző összetevőinek súlyát érzékelni képes tisztánlátás; mindezek pedig annak különböző formái, amit „bölcességnek” nevezünk. A bölcesség nem egyenlő az elmeéllel vagy a gyakorlati okossággal. A bölcesség akkor születik meg, ha az Abszolút és az Örök teret nyer a véges-mulandó tudatban, és azután fényt vet az egész életre.

Ez a gyökere az öregkor igazi erejének.

Ennek az erőnek, ennek a termékenységnek két formája létezik: az egyik a közvetlenül megnyilvánuló *dünamisz*, a dolgok kezelésének és rendezésének képessége, a másik az értelem, az igazság, a jó hatékony érvényesítése. A felnőtt emberben a kétféle erő bizonyosképpen egyensúlyban van egymással: a felnőtt alkot, küzd, érvényesíti akarátát — de alkotásának a valóságon kell alapulnia, küzdenie a helyesért kell, akarátának a jóra kell irányulnia.

Az öregség beköszöntével a *dünamisz* alábbhagy. Ám ha az ember belsőleg leküzdí fogyatékoságait, úgyszólván átdereng rajta az Értelem. Már nem küzd és nem cselekszik, hanem kisu-gáro. Már nem kezeli, és nem uralja a dolgokat, hanem megvilágítja az Értelmet, és önzetlensége, én-nélkülisége révén hatékony erőt is kölcsönöz neki.

E ponton meg kell említenünk egy olyan jelenséget, amely ma különösen súlyos problémát jelent. A mai ember nagyban elfelejtette, lényegében mi is az öregkor. A megöregedés jelenségét a továbbélés homályos képével igyekszik elfedni. Ez azt jelenti, hogy az ifjú ember életformája általános normává emelkedik. Az öregségről csak negatív előjellel esik szó: az idős ember teljesítő-képessége megfogyatkozik, rugalmassága csökken stb. E szemlélet szerint az idős ember lényegében pusztán csekélyebb értékű fiatal; és ezzel párhuzamosan egyre jobban bíznak abban, hogy az orvosok és a — sokszor mágikus tisztelettel övezett — gyógy módok meg tudják hosszabbítani az életet. Ez azonban csupán a látszat és az önámítás forrása lehet.

Mindennek következtében az öregkor értékei semmiféle szerepet nem játszanak a mai életeszmenyben: nyoma sincs a bölcse-

ség különböző formáinak, azoknak a magatartásformáknak, amelyek az élet átlátásának, a megkülönböztetés és a megítélés képességéből fakadnak.

Am minél kevésbé ismerik el és értékelik az emberek az öregkort, annál kevésbé lesz szemük a valódi gyermekkorra is. A legtöbb mai gyermek kisméretű felnőtt. A valódi gyermek olyan emberi lény, aki az élet egységében él. A gyermek például odaadóan figyel a mesékre, azaz képes a mitikus gondolkodásra. Ám ha ma még egyáltalán mesélnek meséket a gyermekeknek, azok is csak racionalizált és esztétizált történetek. A gyermekek tudnak játszani, alakokat és személyiségeket teremtenek, leképezik az élet jellegzetes helyzeteit, szertartásokat alakítanak ki. E helyett ma csupa technicizált játékkal találkozunk, amit lényegében a felnőttek eszelnek ki. Ha pedig végre valami igazán gyermeki mutatkozik meg, ha például észreveszik, milyen mély jelentést hordozhatnak a gyermekrajzok, akkor nyomban elméleteket kerítenek köréjük, kiállításokat szerveznek és díjakat osztogatnak, ami pedig kiül minden életerőt. (...)

Ha öregkorra jutva a filozófus becsületes marad, és nem tér ki a problémák elől, de ugyanakkor nem veszti bátorságát, és hisz az értelmességben, még ha látszólag oly sok minden ellene is szól, akkor behatol a létezés valódi rétegeibe. Az illúziók kioltódnak, és felragyog az, ami igaz és maradandó.

Ez nem jelenti azt, hogy immár megold minden problémát. Nem: a problémák még csak könnyebbek sem lesznek. Sőt talán egyenesen azt kell állítanunk: azt tapasztalja, hogy a dolgok titokzatossá, rejtélyessé válnak. De nem különösen nehéz rész kérdések vetődnek fel ekkor, hanem a dolgok általános természete ölt más színezetet. Míg korábban világosan látta: az egyik dolog ilyen, mert a másik olyan, és ez szintén valami korábbiából következik, most azt látja, hogy ezek az állítások ugyan nem tartalom nélküliek, de nem is mondanak túl sokat, legalábbis nem azt, ami fontos. És talán azt is felismeri, hogy az, amit el kellene mondanunk, túl van a mondhatón.

A létezés olyan jelleget ölt, ami — mondjuk — Cézanne egy-egy csendéletén mutatkozik meg. Ott áll egy asztal; az asztalon egy tányér; a tányéron néhány alma. És semmi más. Minden itt van, pontosan megvilágítva és világosan kivehetően. Nincs már mit kérdezni, és válaszokra sincs már szükség. És mégis mindent titokzatosság leng be. Minden több, mint közvetlen önmaga. Az ötlük fel az emberben, hogy a titok hozzá tartozik a világossághoz. A titok az a mélység, amelyben a létezőnek gyökereznie kell, mert csak így nem üres semmiség. Sőt talán az is felrémlik, a lét titokból van szöve: a dolgok, a történések, az az egész folyamat, amit „életnek” hívunk.

Görföl Tibor fordítása